

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o právu na přístup k obhájci v trestním řízení a o právu na komunikaci po zatčení

KOM(2011) 326 v konečném znění – 2011/0154 (COD)

(2012/C 43/11)

Samostatný zpravodaj: **pan DE LAMAZE**

Dne 1. září 2011 se Rada, v souladu s článkem 304 Smlouvy o fungování Evropské unie, rozhodla konzultovat Evropský hospodářský a sociální výbor ve věci

návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o právu na přístup k obhájci v trestním řízení a o právu na komunikaci po zatčení

KOM(2011) 326 v konečném znění – 2011/0154 (COD).

Specializovaná sekce Zaměstnanost, sociální věci, občanství, kterou Výbor pověřil přípravou podkladů na toto téma, přijala stanovisko dne 8. listopadu 2011.

Na 476. plenárním zasedání, které se konalo ve dnech 7. a 8. prosince 2011 (jednání dne 7. prosince 2011), přijal Evropský hospodářský a sociální výbor následující stanovisko 181 hlasy pro, 3 hlasy byly proti a 10 členů se zdrželo hlasování.

1. Závěry a doporučení

1.1 EHSV se velmi příznivě staví k myšlence vypracování této směrnice. Přijetí právního aktu, který by zohledňoval nejnovější judikaturu Evropského soudu pro lidská práva týkající se práva na obhajobu, by bylo nesporným pokrokem, jak co se týče požadavku právní jistoty, tak pokud jde o zaručení tohoto práva v jednotlivých členských státech.

1.2 Aktivní pomoc obhájce podle vlastního výběru poskytovaná již od začátku trestního řízení je zárukou spravedlivého procesu. EHSV souhlasí s Komisí, že je třeba zajistit účinnost tohoto práva.

1.3 Právě z tohoto důvodu a vzhledem k tomu, že zásady popsané v návrhu směrnice se zdají být ambiciózní, se EHSV obává, že její provádění bude obtížné.

1.4 EHSV vyjadřuje hluboké politování nad tím, že bylo odloženo téma právní pomoci, která byla spojena s právem na přístup k obhájci v cestovní mapě Rady, poněvadž to může ohrozit účinnost přiznávaných práv.

1.5 Hlavním cílem návrhu směrnice je rozšířit právo na přístup k obhájci na podezřelé osoby.

1.5.1 Toto právo sice musí být zaručeno v okamžiku zadržení, EHSV však podotýká, že v souladu se zásadou nezájatosti, již se řídí hledání pravdy, musí mít každá vyslychaná osoba právo na přítomnost obhájce, jakmile proti ní bylo zahájeno trestní stíhání.

1.5.2 V souladu s právem nevyprovídat ve svůj neprospěch se zdá být logické, aby osoby, proti nimž bylo zahájeno trestní stíhání, měly přístup k obhájci a aby prohlášení učiněná bez jeho přítomnosti nemohla být použita k jejich usvědčení.

1.5.3 V tomto ohledu by EHSV uvítal změnu terminologie, jež by spočívala v nahrazení výrazu „podezřelá osoba“ formulací „osoba, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání“, která by přinesla větší jistotu a objektivitu.

1.6 Dalším cílem návrhu směrnice je prohloubit právo na přístup k obhájci, jež bude hrát aktivní úlohu, a to hlavně během výslechů.

1.7 EHSV je toho názoru, že právo na přístup k obhájci tak, jak je stanoví návrh směrnice, je v souladu s požadavky vyšetřování a může dokonce usnadnit řádný průběh trestního řízení tím, že přispěje k zajištění přijatelnosti shromážděných důkazních prostředků. Musí být ovšem splněny níže uvedené podmínky.

1.7.1 Směrnice musí jednak

— stanovit, aby měl obhájce právo být přítomen při vyšetřovacích úkonech a při úkonech za účelem shromáždění důkazních prostředků, při nichž je vyžadována přítomnost dotyčné osoby pouze v případě, že je nezbytná s ohledem na ochranu práva na obhajobu;

— stanovit přiměřenou lhůtu, po jejímž uplynutí budou moci vyšetřovací orgány jednat bez přítomnosti obhájce, přičemž musí být doloženo, že byl patřičně informován;

- uložit všem členským státům povinnost stanovit přiměřenou dobu trvání a četnost schůzek obhájce s jeho klientem, k nimž by mělo docházet přinejmenším před každým výsledkem;
- stanovit, aby každý členský stát mohl zavést postupy odchylné od určitých stanovených zásad jak během vyšetřování, tak během trestního stíhání, zejména v případě, že méně závažné činy, jež jsou rozšířenou formou trestné činnosti, nejsou popírány a ani je popřít nelze;
- poukázat na to, že obhájci mají povinnost zachovávat důvěrnost informací týkajících se vyšetřování;
- stanovit právo vyrozumět třetí osobu či příslušný konzulát (nikoli s nimi komunikovat).

1.7.1.1 Délku a průběh vyšetřování musejí i nadále určovat vyšetřovací orgány.

1.7.1.2 EHSV každopádně považuje za nezbytné stanovit odchylku pro případ podezření, že by mohlo dojít k narušení řádného průběhu vyšetřování.

1.7.2 Dále musí být zajištěno, že členské státy zavedou struktury, jež v naléhavých situacích umožní okamžitý přístup k obhájci v případě, že obhájce podle vlastního výběru nebude ihned k dispozici.

1.8 Vzhledem k tomu, že obhajoba získá nová práva, EHSV vyzývá Radu, aby v zájmu zachování rovnováhy definovala hlavní směry pro zlepšení ochrany práv obětí. Oběti by totiž měly mít možnost přizvat si obhájce, když jsou vyslýchány vyšetřovacími orgány, obzvláště během konfrontace s obviněnými, kteří sami budou moci tohoto práva využít.

2. Souvislosti a obsah návrhu směrnice

2.1 Rada uznala, že se dosud nepodniklo na evropské úrovni dost k tomu, aby byla zajištěna základní práva osob v trestním řízení. 30. listopadu 2009 přijala Rada ve složení pro spravedlnost a vnitřní věci usnesení o cestovní mapě pro posílení těchto práv. Rada v této cestovní mapě, jež byla připojena ke Stockholmskému programu, vyzvala Komisi k předložení návrhů ohledně těchto opatření:

- (A) právo na překlad a tlumočení;
- (B) informace o právech a informace o obvinění;
- (C) právo na přístup k obhájci a k právní pomoci;
- (D) komunikace s příbuznými, zaměstnavateli a konzulárními úřady;

(E) zvláštní ochrana pro zranitelné podezřelé nebo obviněné osoby.

2.2 Prvním krokem bylo přijetí směrnice 2010/64/EU o právu na tlumočení a překlad (opatření A).

2.3 Druhým krokem bude v současnosti projednávaná směrnice o právu na informace v trestním řízení⁽¹⁾, jež stanoví minimální normy, pokud jde o právo na informace o právech a o vznesených obviněních a o právo nahlížet do spisu (opatření B).

2.4 Zde posuzovaný návrh směrnice je třetím opatřením tohoto souboru právních předpisů. Odráží skutečnost, že se Komise rozhodla zabývat se právem na přístup k obhájci ve spojení s právem na komunikaci (D). Téma právní pomoci, která byla v cestovní mapě Rady spojena s právem na přístup k obhájci, bylo naopak odloženo na pozdější datum (2013). Stejně jako u předcházejících opatření Komise rozhodla, že se tato práva budou vztahovat na osoby zatčené na základě evropského zatýkacího rozkazu.

2.5 Tento návrh směrnice má zajistit uplatňování Listiny základních práv Evropské unie, zejména článků 4, 6, 7 a 47, přičemž vychází z článků 3 a 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod týkajících se především zákazu špatného zacházení a práva na přístup k obhájci v souladu s výkladem Evropského soudu pro lidská práva.

2.6 Stanoví, že všechny podezřelé či obviněné osoby musí mít co nejdříve přístup k obhájci. Bez ohledu na zbavení svobody musí být přístup k obhájci umožněn při výslechu (článek 3).

2.6.1 Obhájce se aktivně účastní výslechů a soudního jednání (klade otázky, činí prohlášení) a má právo být přítomen při jakémkoli vyšetřovacím úkonu nebo úkonu za účelem shromáždění důkazních prostředků, při němž se výslovně vyžaduje nebo povoluje přítomnost podezřelé či obviněné osoby. To neplatí v případě, že existuje možnost, že do doby, než se obhájce dostaví, se důkazní prostředky, jež mají být shromážděny, pozměněny, budou odstraněny či zničeny. Má přístup do místa, kde je dotyčná osoba zadržována, za účelem ověření vazebních podmínek (článek 4).

2.7 Návrh stanoví rovněž právo komunikovat po zatčení se třetí osobou nebo s příslušným konzulátem (články 5 a 6) s cílem vyrozumět je o svém zadržení.

⁽¹⁾ Úř. věst. C 54, 19.2.2011, s. 48–50.

2.8 Jakákoliv odchylka od práv stanovených v návrhu směrnice musí být odůvodněna mimořádnými okolnostmi (článek 8). Toto rozhodnutí musí přijmout soudní orgán, a to pro určitý jednotlivý případ, a nesmí být založeno výhradně na kritériu závažnosti trestného činu.

3. Obecné připomínky

3.1 EHSV vítá nové politické zaměření, které přináší cestovní mapa přijatá Radou dne 30. listopadu 2009, jejímž cílem je posílit základní práva v trestním řízení.

3.2 I když tento návrh, který navazuje na nejnovější judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, definuje minimální pravidla (členské státy mohou jít dále), ve skutečnosti usiluje o harmonizaci vnitrostátních trestních řízení shora.

3.3 Stupeň ochrany práva na obhajobu poskytovaný vnitrostátními právními předpisy se ještě stále velmi liší. Je nezbytné definovat společné normy platné v celé EU, aby byl vytvořen společný prostor práv a aby byla posílena vzájemná důvěra mezi vnitrostátními soudními orgány. Dosažení těchto cílů přikládá EHSV zvláštní význam, poněvadž jsou nezbytnou podmínkou a zároveň nutným důsledkem volného pohybu osob.

3.4 EHSV rovněž zdůrazňuje, že je naléhavě nutné snížit počet sporů, jež zatěžují Evropský soud pro lidská práva a nesou s sebou finanční sankce pro členské státy.

3.5 EHSV by však rád připomněl, že tato pravidla budou moci být uplatňována a plně prováděna pouze v případě, že budou v souladu s čl. 82 odst. 2 Smlouvy o fungování Evropské unie přihlížet k rozdílům mezi právními tradicemi a systémy jednotlivých členských států (právní systém založený na zásadě projednací, nebo na zásadě vyšetřovací). Domnívá se, že by bylo vhodné věnovat se tomuto aspektu hlouběji.

3.6 Metodika a harmonogram legislativní činnosti

3.6.1 EHSV si není jist, zda má společné projednání práva na přístup k obhájci s právem na komunikaci se třetí osobou nějaký přínos. Přísně vzato se právo na komunikaci nepodílí na ochraně práva na obhajobu.

3.6.2 EHSV zato vyjadřuje politování nad tím, že právo na přístup k obhájci:

- nebylo spojeno s právem na informace v trestním řízení (B);
- je projednáváno odděleně od právní pomoci, s níž bylo spojeno v cestovní mapě Rady.

3.6.3 I když EHSV chápe důvody pro odložení tématu právní pomoci, má námitky proti rozhodnutí Komise stanovit nejprve zásady, a teprve poté se zamýšlet nad finančními prostředky na jejich uplatňování. Finanční dopad sám o sobě sice nemůže odůvodnit nedodržení článku 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod tak, jak je vykládán Evropským soudem pro lidská práva, mohlo by to však ohrozit účinnost stanovených práv.

3.6.4 EHSV je tím znepokojen o to více, že náklady spojené s prováděním této směrnice jsou v posouzení dopadu přiloženém k návrhu směrnice zjevně podhodnoceny.

3.6.5 EHSV si obzvláště klade otázku, jakým způsobem bude financován přístup ke dvěma obhájčům při výkonu evropského zatýkacího rozkazu (jeden obhájce v členském státě, který rozkaz vydal, a druhý v zemi jeho výkonu), přičemž nezpochybňuje opodstatněnost tohoto požadavku.

3.7 Obsah návrhu

3.7.1 Rozšíření práva na přístup k obhájci na podezřelé osoby (články 2 a 3)

3.7.1.1 Hlavním přínosem návrhu směrnice je rozšíření práva na přístup k obhájci na podezřelé osoby.

3.7.1.2 Nejnovější judikatura Evropského soudu pro lidská práva je v současnosti občas vykládána protichůdně. EHSV se domnívá, že přístup k obhájci musí být zaručen od okamžiku zbavení svobody.

3.7.1.3 Odchylka by byla možná pouze v případě, že proti vyslychané osobě bylo zahájeno trestní stíhání a že v důsledku toho a v souladu se zásadou nezáujatosti při hledání pravdy tato osoba již nemůže být vyslychána jako prostý svědek a má právo na obhájce.

3.7.1.4 Toto pojetí se zdá být v souladu s nejnovější judikaturou.

3.7.2 Obsah práva přístupu k obhájci (článek 4)

3.7.2.1 Aktivní účast obhájce při výslechu (odstavec 2)

3.7.2.1.1 EHSV oceňuje skutečnost, že návrh směrnice klade důraz na účinnost pomoci obhájce, který bude při výslechu a soudním jednání moci klást otázky, žádat o vysvětlení a činit prohlášení. Vzhledem ke zvláštnostem jednotlivých právních systémů se EHSV domnívá, že pravidla pro uplatňování těchto práv by si mohl stanovit každý členský stát sám.

3.7.2.1.2 Soudí, že by bylo rovněž vhodné stanovit, aby si obhájce mohl vyžádat připojení svých připomínek k protokolu z výslechu s cílem zamezit jakýmkoli problémům s vyšetřovacími orgány.

3.7.2.1.3 EHSV nicméně podotýká, že u podezřelých osob (pokud bude tento výraz zachován) bude pomoc obhájce narážet na praktické obtíže, obzvláště na problém s předáváním spisu v reálném čase⁽²⁾. U nejrozšířenějších trestných činů totiž vyšetřovací orgány nemají k dispozici spis před výslechem obviněného.

3.7.2.2 Právo obhájce být přítomen při jakémkoli vyšetřovacím úkonu nebo úkonu za účelem shromáždění důkazních prostředků, při němž je přítomna obviněná osoba (odstavec 3)

3.7.2.2.1 Toto právo sice představuje nesporný pokrok, pokud jde o ochranu práva na obhajobu, EHSV se však domnívá, že je třeba rozlišovat mezi jednotlivými typy opatření. Obviněná osoba musí mít právo na přítomnost obhájce během domovní prohlídky.

3.7.2.2.2 Naproti tomu u opatření technického a vědeckého charakteru (snímání otisků, odebrání biologických vzorků), pro něž obhájce nedisponuje zvláštními odbornými znalostmi, nemá podle EHSV toto právo žádný přínos. Mohl by postačovat formulář obsahující informace o důsledcích odmítnutí podepsaný danou osobou.

3.7.2.2.3 EHSV si je nicméně vědom obtíží, jež může toto právo vnést do průběhu vyšetřování. Pokládá za nejdůležitější, aby nebyl narušen řádný průběh vyšetřování. Musí být možné shromáždit důkazní prostředky co nejdříve, což je ostatně i v zájmu samotného podezřelého. EHSV navrhuje, aby směrnice stanovila lhůtu, po jejímž uplynutí budou moci vyšetřovací orgány jednat bez přítomnosti obhájce, přičemž musí být doloženo, že byl patřičně informován.

3.7.2.2.4 EHSV se domnívá, že pouze v určitých případech, kdy by nebyla ohrožena spravedlivost procesu, by vnitrostátní soudní orgány mohly rozhodovat o případné přípustnosti důkazních prostředků shromážděných bez přítomnosti obhájce.

3.7.2.3 Schůzky obhájce s klientem (odstavec 5)

3.7.2.3.1 Musí být zajištěna dostatečná doba trvání a četnost schůzek s obhájcem. Avšak absence jiných omezení, než že tato doba a četnost „nesmí být omezeny způsobem, který by mohl

být na újmu výkonu práv na obhajobu“, což je velmi vážná a subjektivní formulace, povede podle EHSV ke sporům mezi obhájci a policejními orgány.

3.7.2.3.2 EHSV si klade otázku ohledně doby potřebné pro výkon uvedených práv (stanovisko obhájce, jeho účinná účast, seznámení se se spisem, schůzka s klientem, přítomnost při výsleších a určitých vyšetřovacích úkonech atd.) v rámci časově omezeného vyšetřování, během něhož není k dispozici dostatek času na účinný výkon těchto práv.

3.7.2.3.3 EHSV považuje za nezbytné pověřit každý členský stát stanovením přiměřené doby trvání a četnosti schůzek obhájce s klientem tak, aby nebyl narušen řádný průběh vyšetřování a současně byla zachována možnost účinně uplatňovat tato práva. Soudí, že by k těmto schůzkám mělo docházet přinejmenším před každým novým výslechem.

3.7.2.4 Vazební podmínky (odstavec 4)

3.7.2.4.1 Není třeba dokládat, že vazební podmínky mají vliv na osobu, jež byla zbavena svobody. EHSV zdůrazňuje, že ze zjevných důvodů souvisejících s lidskou důstojností je naléhavě nutné vyčlenit potřebné prostředky na zlepšení těchto podmínek. Úkolem obhájce sice dle Výboru není „ověřovat“ vazební podmínky příslušné osoby, mohlo by však být stanoveno, aby obhájce tyto podmínky „konstatoval“⁽³⁾ a mohl si vyžádat připojení jeho připomínek ke spisu. EHSV navrhuje upřesnit, že obhájce musí mít přístup do místa, kde je dotyčná osoba zadržována, co nejdříve.

3.7.2.5 Zásada svobodného výběru obhájce

3.7.2.5.1 Právo na přístup k obhájci nelze chápat odděleně od související zásady svobodného výběru obhájce v souladu s čl. 6 odst. 3 písm. c Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. EHSV konstatuje, že návrh směrnice tuto zásadu nezmiňuje, a navrhuje ji připomenout. Mohla by být stanovena odchylka pro teroristické a organizované trestné činy, která by byla udělována na žádost soudního orgánu. Obhájce by v takových případech mohla určit advokátní komora.

3.7.2.5.2 Aby bylo možné uplatňovat zásadu svobodného výběru obhájce, musí budoucí nástroj právní pomoci stanovit, že úkony každého evropského obhájce budou moci být hrazeny z titulu právní pomoci.

⁽²⁾ Článek 7 návrhu směrnice o právu na informace v trestním řízení stanoví, že každá podezřelá či obviněná osoba nebo její obhájce má právo nahlížet do spisu.

⁽³⁾ Přesnější překlad výrazu „to check up“ do francouzštiny („constater“ namísto „contrôler“).

3.7.2.5.3 Aby byla zaručena účinnost práv stanovených ve směrnici, vyzývá EHSV členské státy, aby neprodleně zvážily zavedení struktur, jež v naléhavých situacích umožní okamžitý přístup k obhájci v případě, že obhájce podle vlastního výběru nebude ihned k dispozici.

3.7.2.6 Utajení vyšetřování

3.7.2.6.1 EHSV připomíná, že obhájci mají povinnost zachovávat důvěrnost informací týkajících se vyšetřování. Tato povinnost podle EHSV přispěje k tomu, aby prohloubení práv stanovených v návrhu směrnice nenarušilo řádný průběh vyšetřování.

3.7.3 Právo na komunikaci se třetí osobou (články 5 a 6)

3.7.3.1 EHSV uznává důležitost zajištění práva na informování třetí osoby. Aby se však zamezilo narušení vyšetřování, k němuž by mohlo dojít v souvislosti s právem na přímou komunikaci, navrhuje následující formulaci: „právo na vyrozumění“ třetí osoby či příslušného konzulátu.

3.7.4 Oblast působnosti (článek 2) a odchylky (článek 8)

3.7.4.1 EHSV se obává, že by přílišná formalizace trestního řízení mohla ohrozit účinnost vyšetřování, a proto se domnívá, že musí být každému členskému státu ponechána možnost zavést postupy odchylné od určitých stanovených zásad jak během vyšetřování, tak během trestního stíhání, zejména v případě, že méně závažné činy, jež jsou rozšířenou formou trestné činnosti, nejsou popírány a ani je popřít nelze.

3.7.4.2 EHSV pokládá za nejdůležitější, aby nebyl narušen řádný průběh vyšetřování, a proto navrhuje, aby byla každopádně stanovena odchylka pro případ podezření, že by k tomu mohlo dojít. Vybízí k tomu, aby byl v tomto smyslu pozměněn čl. 8 písm. a) (viz Konkrétní připomínky).

4. Konkrétní připomínky

4.1 V celém dokumentu je třeba nahradit výraz „podezřelá nebo obviněná osoba“ formulací „osoba, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání“.

4.2 V čl. 3 odst. 1 písm. a) je třeba doplnit „nebo soudního jednání“ za „výslechu“.

4.3 V čl. 4 odst. 1 je třeba nahradit výraz „ji zastupuje“ formulací „jí pomáhá“.

4.4 V čl. 4 odst. 2 je třeba upřesnit „při každém soudním jednání a výslechu osoby, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání“ a doplnit „a vyžádat si připojení svých připomínek k protokolu“.

4.5 V čl. 4 odst. 4 je třeba nahradit výraz „ověřit“ výrazem „zjistit“ a za „za tímto účelem má“ doplnit „co nejdříve“ a „a právo vyžádat si připojení svých připomínek ke spisu“.

4.6 V názvu článku 5 a v čl. 5 odst. 1 je třeba nahradit „komunikaci“ výrazem „vyrozumění třetí osoby“.

4.7 V čl. 5 odst. 2 je třeba nahradit výraz „dítě“ výrazem „nezletilý“.

4.8 V článku 6 je třeba nahradit výraz „komunikovat s“ výrazem „vyrozumět“.

4.9 V čl. 8 odst. a) doplnit na konec „a nenarušit řádný průběh vyšetřování“.

4.10 V čl. 8 druhém pododstavci je třeba nahradit výraz „soudní orgán“ výrazem „příslušný orgán“.

4.11 V čl. 11 odst. 2 třetí odrážce je třeba doplnit „a vyžádat si připojení svých připomínek k protokolu“.

V Bruselu dne 7. prosince 2011.

předseda
Evropského hospodářského a sociálního výboru
Staffan NILSSON